

ЈЕДНА СУЗА И ЈЕДАН ОСМЕХ

*Иза уметности не сме да остане равнодушје.
Тамо где је уметност, тамо је и повишена
емоционалност, тамо су и сузе и смех.
Тамо где станује равнодушје,
и рођена му сестра - досада,
ту уметности нема.*

У нашим животима, окружењу, времену, систему вредности..., вероватно постоје ствари које нам се не допадају, које нас чине несрећним, незадовољним... Шта најчешће чинимо? Евидентирамо незадовољство, у уском кругу пријатеља га исповедамо – и чекамо. Чекамо да нам неко други разреши проблем, незадовољство, дилему. Ретки међу нама о таквим размишљањима гласно говоре, постављају јавно суштинска, често непријатна питања и чине све што је у њиховој моћи – прво малим, најмањим, а онда и све већим корацима – да нешто промене. Сваком својом драмом, својим филмовима и најновијом серијом „Горки плодови“ Синиша Ковачевић је на том путу, утабаном насловима: „Ново је доба“, „Српска драма“, „Последња рука пред фајронт“, „Ђенерал Милан Недић“, „Јанез“, „Велика драма“, „Синовци“ ...

Јер, „у системима вредности који су попут нашег, турбулентни, у којима се историја узбуркано и валовито понавља у врло кратким интервалима, додуше – једном као трагедија, други пут као драма, трећи пут као фарса, само се жанрови мењају“, Синиша Ковачевић, једноставно – не уме да не реагује.

■ Судбином одређени или појединачним енергијама обликовани, наши животи одвијају се на различите начине. Шта је то што је одредило Ваш живот, што га је учинило баш оваквим какав јесте? То наравно могу бити људи, догађаји, процеси, избори, мириси, тренуци...

– У Вашем питању садржано је и помало од одговора. Мени се чини да ми премало одлучујемо о властитим судбинама. Колико год

ласкали себи да ми кормиларимо сопственим животима, то просто није тачно. Постоји нека виша сила, нека невидљива рука која се стара о томе да се створи у нашим животима дешавају или не дешавају. Ако гледамо фаталистички, судбина и квалитет наших живота могу бити у нашим рукама. Фатум је хтео да неко погине тако што му се одбраном неће отворити. Није тачно, немојте скакати одбраном, па ће вас тај фатум мимоићи. Међутим, у тим кључним ситуацијама верујем да је суштина у нечем другом. Постоје четири имажинарна стања, четири ирационална стања која су најснажнија емоционалност која човеку може бити дата, а на које он никако не утиче. Нацију, народ у коме се рађамо, ми, наравно, не бирамо. Та љубав је силна, готово неизрецива, до потпуног ганућа. Друга снажна, огромна, фасцинирајућа љубав – јесте љубав према родитељима. Верујем да 99 посто људи није задовољно социјалним статусом, интелигенцијом, образовањем, богатством или навикама својих родитеља, али у тих 99 посто случајева, та љубав такође не изостаје. Оца и мајку волимо чак и ако су недовољно образовани, писмени, лепа.

Трећа љубав, такође ирационална, можда и најснажнија од свих ових о којима смо причали до сада, у којој ви свесно и вољно такође не партиципирате нимало, то је љубав према породици. Чак и у ситуацији када нисте задовољни емоционалним, моралним или интелектуалним развојем своје деце, ви свакако не престајете да их волите. И не дај боже да ваше дете доживи неко снажније морално поруђење, па чак дође и у сукоб са законом, последња ствар која се од вас као родитеља очекује је да се окренете и да га оставите, како се то код нас колоквијално каже – на цедилу. Четврта љубав је љубав према партнеру. Ту се рацио укључује обично када је ствар већ толико одмакла да упозорење разума стиже сасвим касно.

Када себе поставимо у такав систем вредности, а емоционалност је једна од особина која краси човека, и која га поред рационалности још којегчега, одређује и одваја од других живих бића, јасно сагледавамо до које мере је ирационалност присутна у нашим животима. Ми смо у својим одређујућим релацијама лишени свесног и о квалитету наших живота веома мало одлучујемо. Нити бирамо народ у коме ћемо се родити, нити бирамо родитеље, нити бирамо децу, чак ни партнера не бирамо. Те зелене очи које вас фасцинирају, тај високи, снажни човек у кога се залубујете, тек накнадно постаје неко ко је можда мало мање склон раду, а више ленствовању. Али, зелене очи су већ неопозиве и дефинитивно ваше, а онда пристајете и на све те мане са којима ћете се борити читавог живота.

А читава ова прича је ту да објасни до које мере је наше батргање и ласкање себи самима да смо баш ми ти који каналишу властите животе – потпуно бесмислено.

■ *Друга страна ове парадигме ирационалности отвара питање шта је, онда, то што нас чини срећним?*

– Е, ту можемо бити креативнији. Један од проелемената који човеку доноси срећу је да проведе живот са особом коју воли, а од вас се онда очекује одређена количина храбрости да ту врсту одлуке преузмете на себе. То је већ значајна индивидуална партиципација. Друго је да радите посао који волите, и ту уз исто улагање храбрости можете да се супротставите родитељима, мишљењима чаршије, обичајима и навикама, и одлучите се за професију која вас чини срећним. Суштина среће је, дакле, у томе да живите са особом коју волите и да радите посао који волите. До које мере је та аутономија света, можемо показати једном малом аналогijом. Два човека која предају у Земунској гимназији исти предмет, раде за исту плату, седе у истој зборници... Један до те мере обожава свој посао да не може да дочека јутро, толико му недостаје мирис учионице, а други до те мере мрзи свој посао, да свако јутро започиње питањем – да ли да се умием или да се убијем. Који од њих двојице има предуслов да буде срећан? Трећи, нећете веровати, по снази и значају одређујући услов за индивидуалну срећу јесте да живите у климатским условима који вам пријају. Залуд ћете маштати о срећи на неком далеком северу, зовејани у планинској брвнари, иако имате поред себе човека кога волите и радите посао који волите, ако вама до те мере недостаје шум мора, мирис смоле – онда ту среће нема. Четврти услов је

здравље. Да бисте били срећни потребна су та прва три предуслова, здравље се најчешће подразумева.

Ту негде на средокраћу између поменутих крајности је и одговор на Ваше питање. До које мере нас живот каналише и игра се са нама, или нека виша сила, а то је свакако бог, јер ја као верујући православни хришћанин за ту силу имам име, а до које мере су наша индивидуална прегнућа довољна да се неке ствари мењају?

На примеру нечега што је мој живот, одговор би могао да изгледа и овако. Ја бих се вероватно окренуо спорту да моја мајка није писала фантастичне песме. Вероватно бих отишао неким другим путем да моја сестра, знајући до које мере ћу себи онемогућити да будем срећан радећи као лекар или правник, није једну моју драму однела на пријемни Факултета драмских уметности, без мог знања. Захваљујући том фатумском корачићу, који нисам учинио сам, данас сам то што јесам. Тако сам срео жену коју волим и тако сам добио дете које имам.

Резиме бисмо могли да сведемо помало патетичном и фразеолошком реченицом, а ништа у животу није тачније од фразе, јер фразе и постају фразе кад се од вишка тачности пречесто и превише употребљавају, дакле – човек снује, а бог одлучује.

■ *После пројекције Вашег филма „Синови“ на Фестивалу „Златни витез“ у Русији, где је и награђен најзначајнијом наградом за играни филм, рекли сте да ако је тај филм измамо само једну сузу и један осмех у онима који су га гледали, Ви ћете бити задовољни. Чини се да су суза и осмех универзални начин за доживљај Ваших дела.*

– То је универзални начин за доживљај уметности уопште. Да сте или стварали аутентичну и аутохтону уметност или присуствовали аутентичном уметничком делу – знаћете само ако сте у том доживљају осетили управо то што сте поменули. Иза уметности не сме да остане равнодушје. Тамо где је уметност, тамо је и повишена емоционалност, тамо су и сузе и смех. Тамо где станује равнодушје, и рођена му сестра – досада, ту уметности нема.

■ *Бити ангажован, ангажован писац, мислећи човек који није огуљао, који реагује, уз то и у политици – значи трошити се више, интензивније, јаче. Зашто сте изабрали тај пут, ако сте уопште у том смислу имали могућност избора?*

– Такве ствари се носе из породице, из васпитања, а има ту и од генетске матрице, у знатној мери. Још као дете нисам никада могао да прођем поред куће која гори а да бар не бацим кашику воде на ту ватру. Неправда ме никада није остављала равнодушним, никада нисам прошао поред просјака а да ту слику нисам понео са собом бар наредних сто корака. У том истанчном систему вредности, осећај за правду и принципијелност држе свет. То су два стуба, носача на којима се и цивилизација темељи већ седам хиљада година. Принцип безбриге, капсулирања у властитом микрокосмосу, у мом случају су једноставно немогући. Не кажем да људи који могу да успоставе тај баланс у себи, да се затворе у властиту кулу од слоновачех, окружени туђом несрећом – не могу да буду срећни. Ја то једноставно не знам. Мој покојни отац је говорио да се не може бити срећан на гробљу и у болници.

Подсетићу вас на један обичај код Срба који се у неким крајевима наше лепе отаџбине изгубио, а у неким је и даље сачуван, иначе је изворно из Војводине. Свадбе су се отказивале ако у комшилуку неко умре. Сматрало се да је неукусно, некоректно да се у комшијској кући чује плач, док се у вашој кући пева. Тај алтруизам, то саучешће је ново време, поред свих осталих ствари које је уништило, успело да упропасти. У кући обешеног се не говори о ужету, у кући у којој је неко умро се не пева.

Из таквог животног концепта који сам по логици стицао у породици, формиран је и мој поетички поглед на свет. Ја чак верујем да сам којим случајем адвокат да бих заступао бесплатно, да сам лекар лечио бих бесплатно.

У системима вредности који су попут нашег, турбулентни, у којима се историја узбурканом и валовитом понавља у врло кратким интервалима, додуше – једном као трагедија, други пут као драма, тре-

ћи пут као фарса, само се жанрови мењају – у коме људи свакодневно остају без посла, у коме се не зна како ће се ова куга од светске кризе произведена ван ових простора, похлепом људском и одсуством моралних вредности – разрешити, ја једноставно не умем да не реагујем. Ми имамо улице препуне гладног и полугладног света, људе који штрајкују глађу да би колико-толико сачували индивидуално достојанство, у држави у којој је два процента богатства остало за 98 посто популације, а при том 98 процената националног богатства држи два посто људи. Ако све то сагледате, онда ће вам бити јасно како је изведена приватизација у овој земљи. Избеглице, људи физички осакаћени у претходним ратовима, 450.000 младих људи најкоезистентнијих и најпотентнијих, који чине и биолошки и интелектуални ресурс ове земље живи ван наших граница, Косово које је окупирано, Република Српска која се неумитно, вољом моћника одваја од матице, а при том се оданде према Београду гледа као према Јерусалиму, а из Београда – не гледа уопште, Војводина која се спрема да полако крене стазом сецесије, добро утабаном на овим просторима – наша су стварност. И ја сада треба да снимам филм у коме се двоје воле, а трећи смета или да се бавим комедијама у којима ће муж који се враћа раније из лова, затећи љубавника у шифоњеру своје двадесет година млађе супруге? Немам ништа против добрих комедија, нити против жанрова који треба да нас увеселе, али

драмском позоришту, па редом... То су реперкусије мог светоназора, мог погледа на свет. Препознао сам, на несрећу, већ осамдесете године, да ће ту врло добру земљу која се звала Југославија, а коју су направили гиганти какви су Штросмајер, Копитар, Вук, Његош, Мажуранић..., растури политички гноми. Зато сам написао драму која се зове „Последња рука пред фајронт“. А све је то било петнаестак година пре распада.

У том смислу јако бих волео да попут данских или норвешких писаца, српски аутори буду потпуно лишени социолошких условљености, које су им инспиративни феномени. Тек у таквим околностима, када историја и политика не буду утицале на наше судбине, можемо се пишући, снимајући филмове или бавећи се позориштем – заимати исконским емоционалним позицијама сваког човека. Почев од тога шта је љубав, а шта мржња, одакле долази потреба за прељубом, како се отуђујемо... А код нас су све те емоције произведене спољашњим елементима. Бојим се да српске историјске читанке још дуго неће имати празне листове, и да ће уметност и даље бити условљена. Ми се бавимо изнуђеном уметношћу, у ствари.

■ „Горки плодови“, које већ месецима гледамо на Првом програму националне телевизије, својеврсна су сублимација свих негативности које су протеклу деценију и по погале наше просторе. „Горки плодови“ Србије данас су рефлексивна стварности која подстиче и сузе и смех, али пре свега запитаност. Можда је право питање – када су, из ког и каквог семена изникли ти горки плодови?

– Из горких семенки ничу и горка стабла која касније рађају горке плодове. То наше „гордо посртање“, то каљужање, падање наше, траје већ предуго. Главни кривац за све то је ригидни систем вредности – комунистички мундир, који смо ми Срби врло радо обукли, док су га други у Европи облачили нерадо и под принудом. Ми смо тај мундир пригрлили као другу кожу. Из тог комунизма као мисаоног и политичког простора из кога се избацује свака врста индивидуалног, подразумевајући чак и индивидуалну бол, у коме су све емоције колективне, од среће и радости, до бола и патње, настало је нешто што је реликт тог и таквог поретка, његова рефлексивна, у ратовима, распаду државе... Пепео и крв, та мука, врисак и јауци којима смо били окружени, а онда беда и сиротиња, ужасне инфлаторне године кроз које смо пролазили, бомбардовање... Добро је да смо из свега тог и претекли.

■ Уколико смо претекли.

– Ваљда јесмо. Код нас постоји наопако схватање да ћемо се, ако само одлучимо, сви у понедељак пробудити поштени. То је исти принцип по коме ћемо, ако од понедељка кренемо са дијетом, одмах бити мршави. Од понедељка најчешће остављамо дуван, алкохол... На несрећу и нажалост, колико траје процес посртања, најмање толико траје и опоравак. При том, тај опоравак не може бити спорадичан, интуитиван. Он мора бити циљан, прво поетички и идеолошки, а онда и формацијски добро осмишљен. Кроз такав опоравак

мислим да је у оваквим ситуацијама обавеза уметника, ако ништа друго, бар да забрину – да поставе питања. Ако су политика и наука ту да дају одговоре, а јесу, онда је улога уметности само да пита, да буде тај перманентни камен у ципели који ће да жуља и подсећа на неугодне истине. Ето, зато је из тог породичног исходишта, система вредности касније стицаног самосазревањем и моја ангажованост, уметничка и политичка таква каква јесте. Ја сам увек био политички мислећи човек. Моја политичка опредељеност је увек била недвосмислена. Због ње сам се сударао од најранијих дана, од прве драме која је била забрањена, а требало је да се игра у Београдском

морају проћи и школа, и црква, и друштво, и медији... Примера ради, да ли у овом друштву постоји иједан социолошки сегмент у коме нисмо успели да произведемо мафију? Долазећи на разговор са Вама, управо сам у таксију чуо да је откривена нова мафија, дакле организовани криминал, у здравству. А онда се сетимо хапшења, имали смо факултетску, саобраћајну, грађевинску, нарко, предшколску, школску, спортску, фудбалску мафију. Дакле, не постоји сегмент друштва у коме можете да се ослоните на здраво, осим на ту неку рану младост. А опет се на српским улицама гине, опет се деца убијају због преког погледа... „Горки плодови“ су мој одговор на то што нас је снашло. Без намере да са било којом врстом супериорности понудим излаз и пут. Не, напротив. Али, нека нешто буде ту да сведочи о нашем времену. За двадесет, тридесет година, ако се дао бог из овога ишчепркамо, неће постојати сведочанство о овом времену, осим уметничког. Артефакти су увек валиднији од политичких чињеница. Ко нам данас сведочи о времену између два рата? Нушић, наравно. Мало ко ће данас знати ко је био председник владе или министар у тренутку када је Нушић писао „Госпођу министарку“. Зато „Горки плодови“ сада треба да укажу, отрезне и освете, и да с временом постану драгоцено сведочанство. Само у младе људе имам поверење, никако у моју генерацију, која носи страхан грех пред властитом децом. Зато смо још у већој обавези да нешто учинимо, да им колико-толико упростојимо земљу и систем вредности – што је још важније.

■ *Управо „Горким плодовима“ Ви сте и учествовали у нечему што се може звати и спасавање државе и нације којој припадате. „Немам други народ, осим српског, нити имам другу државу, осим Србије“, рекли сте, ризикујући како сте сами приметили „да звучи патетично“. Зашто су осећања која су дефинисала српско национално биће, за неке нове генерације патетика или срамота?*

– То је однос који није генетски утемељен, стиче се васпитањем. Постоји као традиционална вредност, родољубље је цивилизацијска тековина. Као такву је треба и третирати. Када би ваше дете расло са неким другим, тај други га може васпитавати у страшној мржњи према вама. Та емоционалност може бити каналисана, на њу се спољашњим средствима може много утицати. Али, нормално је да се генерације, да се нараштају у свакој држави управо из принципа припадности и свести о властитој посебности – развијају и васпитавају, тако да Немци морају да воле Немачку, и врло је воле. Они стасавоју на традиционалним немачким вредностима које подразумевају, између осталог, и Шилера и Гетеа, Французи се подижу на традиционалним француским вредностима које подразумевају чињеницу да се код пристојан, честит Француз слуша „Марсељезу“ бар најези, да је свакако зна напамет, подижу се на Молијеру, Золи, Игоу, Камју, Сартру, а зашто да не и на Брелу. Руси се васпитавају на томе да је Русија једна једино, да је најважнија, подижу се на лепоти сопственог језика, на идеји да је колективно светије од индивидуалног, васпитавају се не Толстоју, на Достојевском, а зашто да не

и на Никити Михалкову. У том смислу љубав према сопственом се подразумева. Уколико ви, упрегнувши се у то, а користећи нове медијске предности, васпитавате једну генерацију да је таква љубав атавизам, да је непотребна, онда ће се као резултат појавити генерација која ће чињеницу да је генетски произведена као српска, грчка или албанска, свеједно – сматрати мање важном. Тако ћете онда негирати седам хиљада година цивилизације, тако ћете негирати постојање једног Хомера, тако ћете елиминисати потребу за Толстојем, а ако хоћете и Библијом. А све су то реперкусије новог, до бола ригидног, аутократског система који се зове глобализација. Такве ствари се обично раде прво са малим народима. Зашто код нас наилазе на толики отпор? Зато што ми једино у систему бројки јесмо мали, и ни у чему другом. Наша држава је једанаест векова стара, црква исто толико, системи вредности које бранимо и темељимо су вишевековни. А шта је вишедеценијско? Управо та криза критеријума, која ће проћи врло брзо. Та врста емоционалности држи човечанство. Јер, да бисте волели космос, човечанство, ви прво морате волети човека поред себе. Да бисте волели свој град, ви прво морате волети кућу у којој сте рођени, улицу...

■ *Достојевски је давно рекао да је лако волети све људе, али је тешко волети једног човека.*

– Ту почиње љубав према универзуму.

■ *Заговарате право на евроскепсу. Како то објашњавате?*

– Неке земље родоначелнице Европе су са тесном већином на референдумима одлучиле да уђу у Европу. Није проблем у томе. Нисам евроскептик. Лично мислим да Србија од Европе много тога треба и може да добије, од радних навика, преко индивидуалних слобода, односа према најнемоћнијим деловима народа... Али, исто тако мислим да у Европу не треба ући понижен, са поцепаним лактовима и коленима, пузећи. Залажем се за право на евроскепсу, јер смо Европу претворили у мантру, у *conditio sine qua non*, у коме сваког ко није за Европу треба малтене везати за стуб на Теразијама, где ће свако имати права да га пљуне. Та количина острашћености, негативне енергије и искључивости којима се та идеја намеће, одбија и поражава. Историја бележи и памти да се ниједна мултинационална и мултиконфесионална творевина није одржала. Питање није хоће ли се уједињена Европа распасти, већ само када ће се то догодити. Распале су се британска империја, аустроугарска, распао се Совјетски Савез. Ми сада правимо репрограм нечега што је већ постојало. Аустроугарска је по свему, чак и по простору који је захватала, била уједињена Европа. Распала се после хиљаду година, у крви и пепелу. Чини ми се да се та евроскепса развија, од оне готово плебисцитарне двотрећинске већине, која је била потпуно некритички за Европу, мислећи да ће се уласком у Европу лишити свих брига, социјалних, економских...

■ *... И то од понедељка.*

– Баш тако. Е, та већина се полако смањује и тањи. Видите да Европа не нуди никаква решења за пограничне спорове. Са колико искључивости се само Хрвати и Словенци преганају за пар хектара мора. Као да ће оруђи то море иза себе оставити вечите трагове. Зна се како пролазе орачи мора. Нема лаких договора око граница. Принцип консензуса подразумева да 27 држава треба да једнако мисли о свему. То је једноставно немогуће. Данас исто не мисле Холанђани, сутра ће можда Малта... Идеја је одлична, али ће се њене утопистичке премисе, као политичке чињенице врло брзо појавити као нерешиви проблеми.

■ *Шта је то за шта се вреди борити?*

– Идеали. Живот не одређује трбух, већ срце и мозак. Времена суровости и глади елиминисау идеале, најалост. Али, тамо где нема идеала, тамо нема ни разлога да се живи. Довољно је да у животу немате никог ко вас куње, па сте већ живели пристојним животом, а ако имате бар једног ко вас благосиља – то је живот коме треба тежити. ■

Драгана МАРКОВИЋ
Снимио Бранко ЈОВАНОВИЋ